

Saksbehandler: Mari Wiken Frengstad m.fl.

Vår dato:
15.02.2018
Deres dato:

Vår referanse:
2018/14233
Deres referanse:

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep.

0032 OSLO

Erfaringer og vurderinger for sentralt gitt eksamen 2017

Sentralt gitt eksamen 2017 – erfaringer og vurderinger

Dette brevet oppsummerer gjennomføringen av sentralt gitt eksamen våren og høsten 2017, og angir noen prioriterte oppgaver for 2018. Brevet har følgende hovedavsnitt:

- Administrasjon og gjennomføring i eksamenstjenesten PAS/PGS
- Nettbaserte hjelpemidler
-  pent internett til eksamen
- Evaluering av matematikk for grunnskolen 2017–2019
- Videre arbeid med evaluering av eksamener
- Innføring av oppmannsfunksjon i norsk Vg3
- Elevstemmen inn i eksamensarbeidet
- Eksamensrapporter
- Mediebildet
- Oppsummering og videre arbeid

Direktoratet utarbeider eksamensoppgaver i til sammen ca. 400 ulike eksamenskoder. Våren 2017 ble det avlagt 75 600 sentralt gitte eksamener i grunnskolen, og av disse var 3 450 fra grunnskoleopplæring for voksne. De siste årene har det v ert en jevn økning i antall voksne som har tatt eksamen i grunnskolen.

I videregående opplæring ble det avlagt 183 100 sentralt gitte eksamener våren 2017. Omtrent 78 % var eleveksamener og 22 % var privatisteksamener. Høsten 2017 ble det avlagt til sammen 37 000 sentralt gitte eksamener, og da var hele 82 % privatisteksamener mens de øvrige ble avlagt av elever i vgo med rett til enten særskilt, utsatt eller ny eksamen.

Vi ser at oppmøtet på h steksamen fremdeles er lavt, til tross for at eksamensgebyret for privatister er vesentlig hevet. I noen fag m tte bare 40–55 % av de påmeldte kandidatene fram til eksamen. Det høyeste frafallet er i realfagene.

Direktoratet har høy beredskap under eksamensgjennomf ringene, men vi mottok relativt få henvendelser. Antallet var på linje med det som har v ert de siste årene. Dette er etter vår vurdering et uttrykk for at alle som arbeider med eksamen, både sentralt og lokalt, har en profesjonell og godt planlagt gjennomføring.

Både trykking og pakking av eksamensoppgaver forløp normalt våren og høsten 2017. Det forekom noen få tilfeller av feil levering av konvolutter med eksamensoppgaver, noe som er fulgt opp av leverandør i etterkant.

Administrasjon og gjennomføring i eksamenstjenesten PAS/PGS

Utviklingsprosjektet for ny versjon av PAS, som brukes til å administrere eksamen, ble avsluttet i 2017. Brukerundersøkelser viser at den nye versjonen av PAS har blitt svært godt mottatt av dem som bruker systemet, dvs. skoler, sensorer, kommuner, fylkeskommuner og fylkesmannsembeter.

Systemet som brukes til å gjennomføre eksamen, PGSA, er eldre, men i forkant av 2017-eksamenene gjorde vi noen små forbedringer for å gjøre det lettere å bruke for kandidater og skoler.

Begge systemene fungerte tilfredsstillende ved eksamensgjennomføringen, men det er behov for en større modernisering av gjennomføringssystemet – se avsnittet om forprosjekt senere i dette brevet.

Digital og papirbasert eksamensgjennomføring

Vi har lagt ned arbeid i å gjøre det enklere for skolene å levere eksamensbesvarelser digitalt. Ved digital innlevering får begge sensorer tilgang til besvarelsene samtidig, og vi unngår forsinkelser på grunn av sen postgang. Dette gjør sensuren mer effektiv og sikker. Andelen eksamener som blir gjennomført digitalt, er stadig økende, og våren 2017 ble til sammen 88 % av besvarelsene levert digitalt. I flere fag var andelen over 90 %. Norsk hovedmål, både i grunnskolen og på Vg3, skiller seg ut med en digital innlevering på over 99 %. Av 47 654 besvarelser i norsk hovedmål på Vg3 våren 2017 ble kun 37 sendt til sensorene med post.

Nytt for eksamensgjennomføringen 2017 er at langt flere kandidater leverer digitalt i fremmedspråk, naturfagene og matematikk. Dette skyldes at programmene med fonter og tegnsetting har blitt bedre. Mange skoler velger likevel å skanne håndskrevne elevbesvarelser og levere disse digitalt. Privatistkontorene har lagt om sine rutiner slik at privatistene i større grad har mulighet til å bruke datamaskin, og i de tilfellene kandidatene må skrive for hånd, har privatistkontorene også blitt flinkere til å skanne besvarelsene.

På de todelte eksamenene gjennomføres én del på papir, uten hjelpemidler, og skolene må skanne besvarelsene for å levere digitalt. Andelen digitale besvarelser for todelte eksamener i videregående opplæring var 66 % våren 2017. Todelt eksamen i matematikk for grunnskolen skiller seg ut med bare 9,5 % digitale besvarelser. Selv om dette er et lavt tall, ser vi likevel at det er en oppgang fra tidligere.

Avvikle trykking av eksamensoppgaver på sikt

Hver eksamensperiode opplever man usikkerhet på skolene knyttet til behandling, oppbevaring og distribusjon av papiroppgavene. Noe av usikkerheten handler om rutinene ved levering og mottak av oppgavene på skolene, men vi har også fra tid til annen hatt saker som dreier seg om at elever har fått utdelt feil oppgavesett eller oppgavesett som kan ha kommet på avveie. Direktoratet vil derfor fra våren 2018 starte en prosess der vi distribuerer eksamensoppgavene i noen utvalgte fag digitalt uten å samtidig sende ut papirversjon. Hensikten er å innhente erfaringer og kartlegge utfordringer ved gjennomføring av eksamen uten papiroppgaver.

Hovedargumentet for å gjøre dette er sikkerhet. Eksamensoppgavene i PGS er trygt oppbevart helt fram til eksamen starter, og kandidatene får automatisk eksamen i den fagkoden de er påmeldt i.

I noen fag er det hensiktsmessig å sende oppgaver og/eller vedlegg på papir. Det gjelder blant annet for del 1 av todelte eksamener og for eksamener der kandidatene fører svaret

rett inn i eksamensoppgaven. I disse fagene ser vi for oss at deler av eksamensoppgaven kan sendes ut på papir, mens noe hentes ut digitalt i eksamenstjenesten. I fag med lange tekstvedlegg som krever sammenhengende lesing, kan vedleggene sendes ut på papir mens eksamensoppgavene hentes ut digitalt.

Hensynet til en trygg og forutsigbar eksamensavvikling er overordnet. Vi ser det som viktig å gå gradvis fram slik at en omlegging i retning av mindre papir ikke fører til ulemper for eksamenskandidatene. I 2018 vil vi velge ut noen fag som egner seg fordi de har eksamensoppgaver med relativt lite tekst. Hvis erfaringene tilsier det, planlegger vi å avvikle trykking av eksamensoppgaver i løpet av 4–5 år.

Forprosjekt om ny gjennomføringsløsning for prøve- og eksamenstjenesten

Dagens systemer for utvikling og gjennomføring av eksamen og prøver tilfredsstillende ikke lovkrav om universell utforming som trer i kraft fra 2021, og de setter en rekke begrensninger på hvordan underveis- og sluttvurdering kan foregå. De er kostbare å endre, og tekniske forhold begrenser det vurderingsfaglige arbeidet. Et viktig mål med moderniseringen er dermed mer fleksible løsninger som i større grad støtter opp om alle brukergruppens behov. For å møte disse kravene er det nødvendig å modernisere og harmonisere systemløsningene for gjennomføring av prøver og eksamen i større grad enn det som er tilfellet i dag.

Målet med forprosjektet er å legge til rette for oppstart av et hovedprosjekt for modernisering og ytterligere digitalisering av utviklings- og gjennomføringsdelen av prøve- og eksamenstjenesten. Dette omfatter å utrede og velge konsept, utarbeide beslutningsunderlag til KD, samt planlegge neste fase av prosjektet.

Tjenestene for eksamen og prøver brukes av et stort antall kandidater i grunnskole og videregående skole og av et stort antall lærere i forbindelse med blant annet sensur av eksamen og oppfølging av prøveresultater. Systemene produserer grunnlagsdata for analyser i form av statistikk som den enkelte skole og skoleeier bruker i kvalitetsutvikling og som er viktig input i politikktutforming. Vi antar at tjenestene vil bli stadig mer sentrale framover fordi de befinner seg i skjæringspunktet mellom to områder som begge er i fokus: digitalisering av offentlig sektor og kvalitet i utdanningen. Kravene til automatisering og digitalisering øker, og det samme gjør kravene til effektiv styring av IKT-utviklingen og til gevinstrealisering fra IKT-satsninger i offentlig sektor.

Nettbaserte hjelpemidler

Utdanningsdirektoratet fastsetter hvilke hjelpemidler som er tillatt å bruke i hvert fag ved sentralt gitt eksamen (se § 3-31 i forskrift til opplæringsloven og § 3-29 i forskrift til friskoleloven). Siden innføringen av Kunnskapsløftet har vi sett en utvikling mot at stadig flere læremidler, oppslagsverk og ordbøker er nettbaserte. Fra våren 2015 ble det derfor åpnet for at alle kandidater kunne få tilgang til noen utvalgte nettbaserte hjelpemidler under eksamen, både i grunnskolen og i videregående opplæring. Våren 2017 ble det obligatorisk for fylkeskommunene som er skoleeiere i videregående opplæring å legge til rette for tilgang til et avgrenset utvalg, i tillegg til at hver fylkeskommune skulle samordne hjelpemidlene for sine skoler. Det samme kravet skulle gjelde for grunnskolen fra våren 2018.

Direktoratet vurderte sammen med Kunnskapsdepartementet hvilke justeringer ved ordningen som burde gjøres fra nasjonalt hold for å bidra til økt likebehandling for kandidatene våren 2018, både i videregående opplæring og i grunnskolen. Det ble besluttet å innføre nasjonale føringer for bruk av nettbaserte hjelpemidler. Målsettingen med de nasjonale føringene er å sikre mest mulig rettferdig og lik eksamensgjennomføring.

Kandidatene skal ha tilgang til kjente hjelpemidler som benyttes i opplæringen, og samtidig skal forskjellen mellom skoler og skoleeiere ikke bli for stor.

Justeringer etter eksamen våren 2017, videregående opplæring

I etterkant av eksamensgjennomføringen fikk vi tilbakemeldinger fra eksamenskandidater i videregående opplæring og Elevorganisasjonen om at eksamenskandidatene hadde hatt ulik tilgang til nettbaserte hjelpemidler, og at antallet hjelpemidler varierte mellom fylkene. Dette opplevde de som urettferdig.

Både Utdanningsdirektoratet og fylkeskommunale skoleeiere har derfor sett på hvordan eksamenskandidatene kan få mer lik tilgang til nettbaserte hjelpemidler, for å sikre likebehandling. Forum for Fylkesutdanningssjefene (FFU) satte ned en arbeidsgruppe for å vurdere om fylkeskommunene kunne samordne bruken av nettbaserte hjelpemidler. Utdanningsdirektoratet har samarbeidet med arbeidsgruppa for å koordinere tiltakene fra fylkeskommunalt og nasjonalt hold.

Arbeidsgruppa som er nedsatt av FFU er i ferd med å ferdigstille en felles oversikt over nettbaserte hjelpemidler, og til eksamen våren 2018 skal alle offentlige skoler tilby hjelpemidler i samsvar med denne oversikten (se <https://www.udir.no/eksamen-og-prover/eksamen/nettbaserte-hjelpemidler--skoleeiers-ansvar/>). Friskoler og private skoler som følger nasjonal sentralt gitt eksamen er også forpliktet til å tilby et avgrenset utvalg nettbaserte hjelpemidler til eksamen, som samlet sett ikke skal overstige antallet på fylkeskommunenes oversikt.

Nettbaserte hjelpemidler og lisenser som er kjøpt inn på skolenivå, kommer i tillegg til oversikten som er felles for alle fylkeskommuner. Det samme gjelder nettbaserte hjelpemidler som brukes til særskilt tilrettelegging for enkeltelever.

Hjelpemidlene som blir tilbudt skal kontrolleres, slik at det ikke er mulig å bruke dem til å kommunisere under eksamen. Med kommunikasjon menes både skriftlig og muntlig kommunikasjon. I tillegg skal man kontrollere at de digitale ordbøkene det åpnes for ikke har en oversettelsesfunksjon, ettersom bruk av dette regnes som fusk i språkfagene.

Skrivet i sin helhet ligger her: <https://www.udir.no/eksamen-og-prover/eksamen/nasjonale-foringer-for-nettbaserte-hjelpemidler-til-sentralt-gitt-skriftlig-eksamen-i-videregaende/>

Eksamensoppgavene er fortsatt utformet på en slik måte at det ikke er nødvendig å bruke én bestemt nettressurs eller annen kilde for å kunne besvare oppgavene. Kandidatene skal vise egen fagkompetanse ved å svare relevant på oppgavene, og de kan velge hvilke hjelpemidler de vil benytte seg av.

Nettbaserte hjelpemidler i grunnskolen

Til eksamen våren 2018 legger vi også fram nasjonale føringer for bruk av nettbaserte hjelpemidler i grunnskolen. Føringene for grunnskolen og videregående opplæring er forskjellige. Det er felles at føringene innebærer at alle fylkeskommuner og kommuner må legge til rette for tilgang til et avgrenset utvalg nettbaserte hjelpemidler.

Fordi kommunene er ulike, er det en utfordring å komme fram til én felles oversikt, og det har vært viktig å ta utgangspunkt i nåsituasjonen hos kommunene og skoler. Vi samarbeider derfor tett med fylkesmannsembetene, slik at vi på best mulig måte kan informere og støtte kommuner som har utfordringer med å følge de nasjonale føringene for 2018.

De nasjonale føringene innebærer minimumskrav for hva kommunene og skoler skal tilby. I tillegg fikk vi i oppdrag å vurdere hva som ville være en rimelig øvre grense for antall nettbaserte hjelpemidler, og å fastsette en øvre grense.

For å gi skolene handlingsrom til å vurdere hvilke nettbaserte hjelpemidler som er hensiktsmessige i ulike fag, har direktoratet anbefalt å sette grensen ved til sammen 15 nettbaserte hjelpemidler for fagene med sentralt gitt eksamen. For å ivareta det språklige mangfoldet, ligger det også i føringene at alle ordbøker for ulike språk og målformer skal telles sammen som ett nettbasert hjelpemiddel. Hensikten er at elever og voksne deltakere i grunnskolen skal få så lik tilgang til hjelpemidler som mulig. Vi følger med på dette i samarbeid med Fylkesmannen, og dersom det kommer tilbakemeldinger om at det øvre taket på 15 skaper store vanskeligheter for noen skoleeiere og skoler, vil vi gjøre en ny vurdering i etterkant av eksamen.

Når vi setter et minstekrav til antall nettbaserte hjelpemidler som skolene skal legge til rette for under eksamen, vil det gi alle skoleeiere og skoler erfaringer med det å gjøre nettbaserte hjelpemidler tilgjengelig – både for elevene og de voksne deltakerne. Det kan bli et viktig bidrag til å redusere ulikhetene mellom skoler og kommuner når det gjelder bruken av nettbaserte hjelpemidler i opplæringen. I undersøkelsen «Spørsmål til Skole-Norge våren 2017» var nettbaserte hjelpemidler til eksamen ett av temaene, og den viser at 62 % av skolene på ungdomstrinnet tilbød nettbaserte hjelpemidler til eksamen. 26 % av skolene tilbød bare ordbok/ordbøker, mens 12 % ikke hadde noen nettbaserte hjelpemidler.

Undersøkelsen viser også at det kan bli en teknisk utfordring for noen av skolene å tilby nettbaserte hjelpemidler, spesielt i små kommuner. Utfordringen knytter seg både til hvilke it-systemer kommunene har og til kvaliteten på nettilgangen. 50 % av skolene som ikke hadde et tilbud om nettbaserte hjelpemidler, sier at tekniske og administrative forhold er årsaken til manglende tilbud. Det er lagt inn i de nasjonale føringene at det er anledning til å velge alternative løsninger dersom skoleeier vet at nettilgangen er svært dårlig.

Fylkesmannen bistår med å kartlegge utfordringer og behov for støtte hos skoleeiere, vurdere aktuelle tiltak og følge med på status fram mot eksamen våren 2018. I samarbeid med fylkesmennene vil vi undersøke status i februar/mars 2018, slik at vi kan vurdere behovet for ytterligere informasjon og tiltak før eksamen.

Skrivet i sin helhet ligger her: <https://www.udir.no/eksamen-og-prover/eksamen/nasjonale-foringer-for-nettbaserte-hjelpemidler-til-sentralt-gitt-skriftlig-eksamen-i-grunnskolen/>

Vår vurdering er at tiltakene vi, fylkesmannsembetene og fylkeskommunene har iverksatt i forkant av eksamen 2018 vil bidra til økt likebehandling, men vi ser også viktigheten av tydelig informasjon, kommunikasjon og oppfølging av dette temaet fram mot eksamen.

Åpent internett til eksamen

I flere fag er det å kunne innhente, vurdere og bruke kilder på en relevant og etterprøvbart måte både en sentral del av de grunnleggende ferdighetene og uttrykt som kompetansemål i læreplanene. I opplæringen er internett et relevant og mye brukt hjelpemiddel, blant annet for å finne fram til aktuell og oppdatert informasjon. Eksamen skal være i samsvar med læreplanene (se forskrift til opplæringsloven § 3-25). For at eksamen bedre skal gjenspeile opplæringen, har Utdanningsdirektoratet valgt å innføre eksamensgjennomføring med åpent internett i noen utvalgte fag våren 2018.

Dette er en videreføring av et tidligere forsøk der bare et mindre utvalg skoler deltok. Det at vi åpner for åpent internett i sju eksamenskoder, er fortsatt et relativt lavt antall, da Utdanningsdirektoratet lager eksamensoppgaver i over 400 forskjellige eksamenskoder.

Antall deltakere som gjennomførte eksamen i disse fagene våren 2017 var i overkant av 10 000 kandidater, av totalt i av 182 000.

Åpen tilgang til internett innføres i følgende syv programfag på Vg2 og Vg3:

- SAM3020 Politikk og menneskerettigheter
- SAM3009 Medie- og informasjonskunnskap 2
- SPR3008 Internasjonal engelsk
- SPR3010 Samfunnsfaglig engelsk
- SPR3015 Kommunikasjon og kultur 2
- SPR3017 Kommunikasjon og kultur 3
- SPR3020 Reiseliv og språk 2

Eksamensoppgavene skal utformes på en slik måte at det er kandidatens fagkompetanse som prøves, det vil si at kandidatene ikke må benytte åpent internett for å svare på oppgaven. De vil heller ikke kunne svare relevant ved å bare kopiere andres tekst. Kandidatene skal løse oppgaven ved å velge ut relevant informasjon, vise evne til kildekritikk og vise selvstendighet gjennom egne vurderinger og refleksjoner.

Forsøket med eksamen med tilgang til internett i utvalgte fag pågikk fra 2012 til 2015 og omfattet 56 skoler. Rapporten fra forsøket viser at kandidatene brukte internett til å dobbeltsjekke informasjon, bruke oppdatert statistikk og aktualisere besvarelsen. Kandidatenes vurdering av hvor nyttig internett på eksamen var, varierte for de ulike fagene. Lærerne var i hovedsak positive til nytten av internett på eksamen, men så utfordringer knyttet til kildebruk og -kritikk. Et fåtall av kandidatene brukte mer enn en time på internett under eksamen. Det var ingenting ved eksamensresultatene som indikerte at tilgangen til internett i seg selv utgjorde noen målbar fordel eller ulempe for de ulike elevgruppene (se <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/forsok-med-tilgang-til-internett-pa-eksamen/>)

Bruk av åpent internett og krav til skolene

Ordningen med åpent internett innebærer at alle kandidater har krav på at internett er åpent og tilgjengelig i de aktuelle fagene. Skoleeier er ansvarlig for dette.

Åpent internett til eksamen er en endring i eksamensformen på den måten at muligheten til å kontrollere kandidatene blir mindre, og det krever ekstra oppmerksomhet på selve eksamensdagen og god planlegging i forkant. De generelle retningslinjene for eksamen gjelder fortsatt, det vil si at verken skriftlig eller muntlig kommunikasjon med andre er tillatt. Å publisere noe på internett regnes som kommunikasjon. Internett skal med andre ord bare brukes som informasjonskilde. Siden muligheten for kommunikasjon er større, er det viktig at kandidatene får god informasjon i forkant av eksamen om de alvorlige konsekvensene ved fusk. Det er viktig at det opparbeides felles holdninger og rutiner fra skoleeierne om hvordan eksamen gjennomføres.

I språkfag er det ikke er tillatt å benytte seg av oversettelsesprogrammer, men åpent internett impliserer at en viss hjelp til å oversette setninger er innebygget i blant annet vanlige skriveprogrammer. Direktoratet må ta hensyn til det i kjennetegnene på måloppnåelse og tematisere det med sensorene.

Skoleleder skal sørge for at kandidatene får informasjon om hvilke hjelpemidler de kan bruke på eksamen, og om hva som er god hjelpemiddelbruk. Skoleleder har også ansvar for at alle eksamenskandidater er godt kjent med hva som er tillatt, og hva som er konsekvensene av eventuell fusk eller forsøk på fusk. Informasjon om hva som regnes som kommunikasjon og hva som er tillatt under eksamen, er publisert på udir.no.

Fylkeskommunene har ansvar for gjennomføringen av eksamen. Vi vet at fylkeskommunene jobber med tiltak for å forhindre kommunikasjon når elevene skal ha åpen tilgang til

internett. Direktoratet vil fortsette samarbeidet med fylkeskommunene for å identifisere hvilke tiltak som vil være hensiktsmessige for å kontrollere og avdekke eventuelle forsøk på kommunikasjon under eksamen. Vi følger opp dette løpende og vil ha en tett dialog med fylkeskommunene, blant annet for å få kunnskap om hvilke utfordringer denne eksamensformen eventuelt har slik den er per i dag.

Hva blir gjort for å forberede eksamensformen?

For å sikre god kommunikasjon og få innsikt i utfordringer, gjennomførte vi i september 2017 et dialogmøte med fylkesmannsembetene som har ansvar for eksamenskodene, representanter for fagnemndene, IT- og eksamensansvarlige og lærere fra forsøksskoler og skoler som skal gjennomføre eksamen med åpent internett for første gang. En oppsummering fra de som deltok på møtet er at de er relativt godt forberedt på eksamen med åpent internett. Flere av fylkeskommunene har etablert nettverk for samarbeid mellom skoler, både på lokalt og regionalt nivå. Utfordringen, spesielt fra fylkeskommunene, er at de ikke kan kontrollere nettbruken på samme måte som med et avgrenset utvalg nettbaserte hjelpemidler. I tillegg har det blitt presisert at en slik eksamensform vil kreve mer av eksamensvaktene i form av kunnskap om internett og grundigere oppsyn i disse fagene. Udir vil ha dialog med fylkesmannsembetene og alle fylkeskommuner for å kartlegge hvilke tiltak fylkeskommunene iverksetter for å ivareta en sikker eksamensgjennomføring, eventuelle utfordringer, og vurdere eventuelle behov for oppfølging.

I slutten av januar 2018 vil vi organisere en ny felles nemndsamling for å sikre at fagnemndene har en lik tilnærming til hvordan åpent internett til eksamen skal reflekteres i oppgavene og håndteres i sensuren. De syv fagene skal også ha felles sensorskolering 5. juni 2018 for å bidra til at sensorene opparbeider et tolkningsfellesskap.

Evaluering

I februar 2018 vil vi utlyse en ekstern evaluering for eksamensformen med åpent internett under eksamen. Målet med evalueringen er å få kunnskap om gjennomføringen av eksamen for å vurdere videreføring av ordningen. Evalueringen vil blant annet dreie seg om faglig relevans, sensur eksamenskandidatenes opplevelse og utfordringer som fusk. Vi vil også bruke evalueringen til å få en bedre oversikt over den tekniske og administrative tilretteleggingen som gjøres på skolene og hos fylkeskommunene for denne eksamensformen.

Vi vil også foreta en intern evaluering blant sensorene i forbindelse med fellessensuren, for å få tilbakemeldinger fra dem om hvordan vurderingsarbeidet for denne eksamensformen eventuelt skiller seg fra tidligere.

Ut fra erfaringene vi får våren 2018 vil vi foreslå for departementet om og eventuelt på hvilken måte ordningen bør videreføres. De sju fagene ble valgt ut på grunnlag av forsøket, og vi har tidligere påpekt at det er en del andre samfunnsfaglige koder som bør vurderes. I fagfornyelsen skal tilgang til bruk av internett til eksamen knyttes til fagets eksamensordning og besluttes nasjonalt.

Åpent internett i et mer langsiktig perspektiv

Forskerne som evaluerte forsøket som ble avsluttet i 2015, pekte på at åpent internett til eksamen bidro til økt fokus på faglig og pedagogisk bruk av internett, og større oppmerksomhet på kildebruk og kildekritikk. Videreutviklingen av eksamensordningene framover må ses i sammenheng med utviklingen av eksamen for fagene i fagfornyelsen. Det vil uansett være viktig å sikre god sammenheng mellom læreplanverket og eksamensformene.

I St.meld. 28 om fagfornyelsen er kompetansebegrepet definert på følgende måte:

Kompetanse er å tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse innebærer forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning.

Nettopp presiseringen «... i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner» illustrerer viktigheten av å legge til rette for en bred tilnærming til prøving av kompetanse. Vi ser eksamen med tilgang til åpent internett som en del av et utviklingsarbeid der spørsmålet er hvordan eksamensformene skal utvikles for å prøve den kompetansen læreplanene beskriver på en relevant, nyansert og reliabel måte, og hvordan potensialet for digitalisering kan utnyttes. Dette blir en sentral oppgave for direktoratet i tiden som kommer.

Evaluering av matematikk for grunnskolen 2017–2019

Eksamensresultatene for matematikk i grunnskolen har variert i de senere årene. Dette er bakgrunnen for at sentralt gitt skriftlig eksamen i matematikk skal evalueres systematisk over en treårsperiode. Evalueringen skal gi oss mer informasjon om vanskegraden og arbeidsmengden på eksamen, hvordan eksamensoppgavene fungerer og oppfattes av lærere, elever og sensorer, og ikke minst skal vi få mer objektiv informasjon om eksamensoppgavenes validitet og reliabilitet.

Ekstern del av evalueringen

I tråd med oppdragsbrev 28-15 utlyste vi en ekstern evaluering av eksamen i matematikk i grunnskolen. Forskningsinstitusjonen FAFO fikk tildelt oppdraget i samarbeid med Høgskolen i Oslo og Akershus. FAFO skulle kvalitativt undersøke hvordan sensuren fungerer og gi en vurdering av eksamens innhold og utforming. FAFO skulle også undersøke hvordan lærere og sensorer vurderer sammenhengen mellom læreplan, undervisning og eksamen i matematikk, og hvordan elevene opplever eksamen.

Funn og analyser fra prosjektet skal rapporteres årlig. Sluttrapporten skal i tillegg til å omhandle nye resultater fra 2019 også inneholde en kortfattet synteserapport og en vurdering av alle de tre eksamensårene. Sluttrapporten skal tydelig redegjøre for de viktigste funnene i evalueringen i sin helhet.

Første delrapport fra FAFO ble publisert i desember 2017 (www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/rapporter/evaluering-av-matematikkeksamen-2017/). FAFO har ved hjelp av spørreundersøkelser og intervjuer av lærere, elever og sensorer analysert eksamen våren 2017. Noen av hovedfunnene er som følger:

- Det er en gjennomgående oppfatning blant lærerne at årets eksamen var god.
- De fleste lærerne (85 %) er også enig i at det er samsvar mellom læreplanens kompetansemål og hva som prøves til eksamen.
- Det er god variasjon i vanskegrad i eksamen sett under ett.
- Et stort flertall av lærerne mente at arbeidsmengden var rimelig. Lærerne var også av den oppfatning at eksamen var «en eksamen for alle».
- Sensorreliabiliteten er høy.

Intern del av evalueringen

Utdanningsdirektoratet gjennomfører i samarbeid med forskningsenheten EKVA (Enhet for kvantitative utdanningsanalyser) ved ILS en kvantitativ undersøkelse av vanskegraden på eksamen ved hjelp av årlige kalibreringsprøver. Kalibreringsprøven gjennomføres i april

hvert år og består av samme oppgaver hvert år. Elevenes prestasjoner på kalibreringsprøven og eksamen skal sammenlignes over tre år. Ut fra dette kan vi etter hvert konkludere med om det er elevenes prestasjoner eller vanskegraden på eksamen som kan forklare eventuelle variasjoner i eksamensresultatene. En pekepinn på dette kommer først etter eksamensgjennomføringen i 2018.

Videre har EKVA gjort analyser av sensorreliabilitet og gjennomført IRT-analyser av eksamen (Item Response Theory, en avansert statistisk analyse av enkeltoppgaver i eksamen og hvordan enkeltoppgaver fungerer i forhold til hverandre). Disse dataene og analysene ble stilt til disposisjon for det eksterne evalueringoppdraget til FAFO, slik at undersøkelsene rettet til sensorer, lærere og elever kunne vurderes opp mot resultatene fra disse interne analysene. Oppsummert viser de kvantitative analysene fra 2017 følgende:

- Prøverreliabiliteten på del 1 og del 2 av eksamen og eksamen sett under ett er svært høy. Vi kan med andre ord stole på at eksamen måler det den gir seg ut for å måle: elevenes matematiske kompetanse. Vi kan for første gang tallfeste prøverreliabiliteten på en sentralt gitt skriftlig eksamen.
- IRT-analysene viser at de fleste enkeltoppgavene og eksamen som helhet fungerer godt, selv om oppgavene ikke er pilotert. Likevel finnes det forbedringspunkter for utarbeidelsen av noen enkeltoppgaver.
- Sensorreliabiliteten er høy.
- IRT-analysene er svært interessante verktøy for å kvalitetssikre og videreutvikle eksamen. Sammenstilt med funnene til FAFO, vil man gjøre enkelte justeringer i eksamen for våren 2018.

Eksamen våren 2018

Utdanningsdirektoratet har gjennom den eksterne og interne evalueringen av eksamen i matematikk i grunnskolen fått mye informasjon om hvordan eksamen fungerer. Vi vil på bakgrunn av disse opplysningene foreta enkelte justeringer for eksamen 2018 som et ledd i videreutviklingen og kontinuerlige kvalitetssikringen av eksamen samt det å arbeide kunnskapsbasert med sentralt gitt skriftlig eksamen i matematikk.

- Vi vil vurdere nærmere arbeidsmengden, særlig på del 2 av eksamen.
- Vi vil etterstrebe samme variasjon av vanskegrad for eksamen i 2018 som i 2017.
- Vi vil utarbeide eksamen for 2018 etter samme lest som 2017 og etterstrebe og videreføre et klart og presist språk, liten tekstmengde, god layout, gode illustrasjoner som støtter oppgaveteksten og liknende.
- Vi vil vurdere nærmere del 2 av eksamen når det gjelder å gi oppgaver som elever på lavt nivå også kan mestre.
- Vi vil videreføre innslaget av flervalgsoppgaver på eksamen. Dette fordi flervalgsoppgavene er en oppgavetype som synes å virke motiverende på elevene. Flervalgsoppgavene er videre et viktig bidrag til en bred måling av elevenes kompetanse og bidrar også til å øke reliabiliteten for eksamen.
- Vi vil justere poenggingen på enkelte oppgavetyper da dette vil øke sensorreliabiliteten.
- Vi vil i større grad veilede sensorene i vurderingen av enkelte oppgaver i del 2, særlig i oppgaver der elevene skal bruke digitale verktøy. Dette for å sikre at alle elevene får en rettferdig sensur og øke sensorreliabiliteten.

Vidare arbeid med evaluering av eksamenar

Utdanningsdirektoratet skal videreføre arbeidet med kvalitetssikringar av eksamen i 2018. Vi har valt å prioritere studieførebuande eksamen i norsk for Vg3, både fordi dette er ein

stor og omfattande eksamen og fordi eksamen i norsk har eit fagleg innhald som krev andre tilnærmingar enn matematikkfaget. Hovuddelen av eksamenssvaret består av ein lang tekst som kan utformast på ulike gyldige måtar, og elevane kan velje mellom alternative langsvaroppgåver.

Vi har starta med å be EKVA analysere sensorreliabiliteten til eksamen i norsk hovudmål våren 2017, basert på karakterforslaga frå første- og andresensorane. Dei foreløpige tala viser at sensorsamsvaret ligg i nærleiken av nedre grense for kva som er rekna som middels/moderat reliabilitet. EKVA har berre sett på karakterforslaga uttrykt som heile karakterar og har ikkje teke omsyn til grunngivingar og kommentarar som ikkje blir førte inn i PAS/PGS. I den vidare evalueringa ønskjer vi å sjå nærare på koplinga mellom læreplanen og eksamensoppgåvene, oppgåvespesifikasjonar, sensorskolering og bruken av karakterskalaen.

Eksamen i norsk har gjennomgått ei rekke endringar sidan 2006 på bakgrunn av endringane i læreplanen, men prinsippet om heilskapleg vurdering av lengre tekstar – som er utfordrande for sensuren – er knytt til at skrivning av kreative, informative, argumenterande og resonnerande tekstar, drøftingar, tolkingar og analysar er sentralt i læreplanen. Elevane skal vise evne til refleksjon og uttrykke eigne vurderingar og meiningar.

I samband med fagfornyninga skal direktoratet vurdere korleis eksamen i dei ulike faga kan utviklast vidare, og interne og eksterne evalueringar kan gi viktige bidrag til diskusjonen om faga sine særtrekk og metodar og eksamen si rolle i å prøve den kompetansen som læreplanen uttrykker. Eksamen skal måle individuell fagkompetanse på bakgrunn av måla i læreplanen, og evalueringane kan bidra til å avklare korleis ein kan oppnå best mogeleg reliabilitet med ein prøvetype som har som mål å gi ei slik heilskapsvurdering.

Innføring av oppmannsfunksjon i norsk Vg3

Oppmannsfunksjonen er heimla i forskrift til opplæringslova § 3-28. Grunnskolen og vidaregåande skole har ulike ordningar for korleis han blir praktisert. Dei fleste eksamensfaga i vgo har færre sensorar og ein meir oversiktleg fellessensur enn grunnskolefaga, men eksamen i norsk hovudmål og norsk sidemål er i omfang større enn eksamenane i grunnskolen og har til saman nesten 800 sensorar fordelt på seks regionar.

Oppmennene i grunnskolen er oppnemnde av FM og får felles fagleg skolering frå direktoratet. Dei har ansvar for sensorskoleringane, og på fellessensuren utgjør dei ei eiga sensorgruppe i kvar region som gjer ferdig sin eigen sensur dagen før fellessensuren, slik at dei er tilgjengelege som kvalitetssikrarar for FM på fellessensuren.

Våren 2017 prøvde to fylkesmannsembete ut ei ordning med oppmenn ved fellessensuren i norsk for Vg3/påbygging til generell studiekompetanse. Tilbakemeldingane var positive, og frå 2018 innfører vi oppmannsfunksjon i norsk i vgo som fast ordning. Formålet er å bidra til best mogeleg kvalitetssikring av sensuren i faget.

I dei to regionane som prøvde ordninga, deltok oppmennene på planlegginga og gjennomføringa av sensorskoleringane. På fellessensuren var dei disponible som rettleiarar for andre sensorar. Det viste seg at tilbodet om rettleiing møtte eit behov. Sensorane var på førehand bedne om å kontakte oppmann dersom dei var usikre på om riktig karakter var 1 eller 2, og dersom dei elles ikkje vart einige. Men det viste seg også at mange sensorar som samarbeidde godt, ønskte ein kommentar frå ein oppmann for å få stadfesta at vurderingane var på riktig nivå og dersom nokre eksamenssvar hadde særlege utfordringar.

Erfaringane frå 2017 tyder på at innføring av ein oppmannsfunksjon i vgo er eit godt tiltak som vil bidra til betre reliabilitet ved sensuren. Inntil vidare blir ordninga innført utan at det

er ein eigen funksjonalitet for oppmennene i PAS. På sikt er det ønskeleg å gi oppmennene generell lesetilgang til alle elevsvar, og eventuelt opne for at dei kan legge inn sin eigen sensur i forkant av fellessensuren.

Innføringa gir auka utgifter for FM-embeta, knytte til honorar og diettutgifter for ekstra tidsbruk i samband med fellessensuren. På bakgrunn av dei samla utgiftene til sensur i norskfaget er likevel meirutgiftene til FM marginale.

Elevstemmen inn i eksamensarbeidet

Utdanningsdirektoratet ønsker, i samråd med Elevorganisasjonen, å inkludere elevene mer i arbeidet med sentralt gitt eksamen. Elevene er målgruppen for eksamen, og vi bør lytte til dem. Som en utprøving har Utdanningsdirektoratet inkludert elevstemmene ved å gjennomføre spørreundersøkelser blant elever som gjennomførte eksamen i engelsk etter 10. trinn og i fellesfag engelsk Vg1/Vg2 i 2016 og 2017. Våren 2017 deltok også elever på forhåndssensuren i engelsk for 10. trinn for første gang og forklarte hva de tenkte om oppgavene. Dette ble tatt godt imot av både oppmenn og elever, og vil videreføres våren 2018.

Hensikten er å sikre og øke kvaliteten på eksamensoppgavene ved å lytte til tilbakemeldinger fra elevene, oppnå legitimitet i sektoren og å formidle elevenes tilbakemeldinger på sensorskoleringene som bidrag til en rettfærdig sensur. Elev/brukerperspektivet omhandles også i oppmannsrapportene og i eksamensrapportene fra eksamen i engelsk 10. trinn våren 2017. Erfaringene fra engelsk kan vise vei for andre fag, og for 2018 ønsker vi å utvide antall fag der elever involveres. I tillegg til norsk etter 10. trinn er det ønskelig å prøve ut et realfag, der elever kan bidra i arbeidet med forhåndssensurrapporten. Utdanningsdirektoratet vurderer også om det finnes muligheter for å involvere elever i arbeidet i forkant av eksamen. Vi vil arbeide videre med å vurdere alternative løsninger for en slik type involvering.

Eksamensrapporter

Fra 2016 har direktoratet publisert eksamensrapporter med erfaringer fra vårens eksamen i større fag som har sentral sensur. I 2017 ble det publisert eksamensrapporter i 35 fag, både for grunnskolen og videregående skole. Hensikten med eksamensrapportene er å gi skolene, lærerne og elevene bedre innsikt i hva eksamen er og hvilken kompetanse de ulike eksamensoppgavene krever. Rapportene beskriver årets eksamensoppgaver og redegjør for hvordan de er forankret i det enkelte fags læreplan. Videre sier rapportene noe om utfordringer under sensuren, hva som kjennetegner måloppnåelse på ulike nivå, og de presenterer karakterstatistikk fra primærsensuren i juni.

Eksamensrapporten kan brukes av faglærere i planleggingen av egen undervisning og for å forberede elevene før eksamen. De kan også brukes som utgangspunkt for faglige samtaler mellom lærere i faget og i diskusjoner om vurdering med elevene. Rapportene må ses i sammenheng med læreplanene, årets eksamensoppgave og eksamensveiledningen, som også er publisert på udir.no.

I forbindelse med sensorskoleringene våren 2017 ble det gjennomført en spørreundersøkelse blant sensorene der vi blant annet spurte om de kjente til eksamensrapportene fra 2016, og undersøkelsen viser at et flertall av sensorene hadde registrert at de fantes. Det er likevel behov for mer informasjon om eksamensrapportene.

De sensorene som kjente til eksamensrapportene, svarte at de ønsker at det utarbeides rapporter i etterkant av eksamen hvert år. De mente at eksamensrapportene gir nyttig informasjon som kan brukes i egen undervisning og for å forberede elevene til eksamen. I

tillegg ble det trukket fram at rapportene er med på å kvalitetssikre sensureringen, og at det er nyttig å få en sammenfatting av hvordan elevene løste eksamensoppgavene.

Mediebildet

I perioden fra mai og fram mot sommerferien har saker om eksamen høy prioritet hos mediene. Mediene omtalte eksamen i 710 artikler i tidsrommet fra 11. mai til 16. juni. Det er omtrent det samme antall mediasaker om eksamen som vi har hatt de tre siste årene.

De viktigste mediasakene våren 2017:

- Saker om eksamensstart, basert på vår pressemelding
- Nettbaserte hjelpemidler – elever som opplevde og meldte fra om urettferdighet
- Eksamen i norsk hovedmål – positive tilbakemeldinger på eksamensoppgavene
- Ulik ordlyd i bokmål og nynorsk i to eksamensoppgaver – upresise oversettelser

I desember 2017 publiserte vi retningslinjer for hvordan kommuner og fylkeskommuner skal forholde seg til nettbaserte hjelpemidler til våren. Vi regner derfor med at diskusjonen om bruken av nettbaserte hjelpemidler, spesielt i grunnskolen, fortsetter i mediene. Det har vært en utfordring å komme gjennom med et budskap som forklarer godt nok at elevene skal ha tilgang til hjelpemidler som de kjenner til gjennom opplæringen.

Eksamensspørsmål blir ofte behandlet i både tradisjonelle og sosiale medier. Direktoratet jobber for å være aktive deltakere i den offentlige debatten.

Oppsummering og videre arbeid

Erfaringene fra 2017 viser i hovedsak at alle aktører, sentralt og lokalt, har gode rutiner for å drifte og gjennomføre eksamen, og utvikler systemene videre på en trygg og god måte. Den nye versjonen av prøveadministrativsystemet PAS fungerer svært godt og må sies å ha vært en suksess. Utviklingen av PAS er et eksempel på en mer brukerorientert tilnærming til systemutvikling enn direktoratet har gjort tidligere.

Arbeidet med kvalitetssikring av eksamen er videreført med eksterne og interne evalueringer. Dette arbeidet blir også knyttet til arbeidet med å videreutvikle form og innhold i eksamen, slik at det er et større samsvarer med læreplanene og opplæringen.

I år har vi blant annet hatt en ekstern evaluering av eksamen i matematikk, kvantitative analyser i matematikk, noen av naturfagene og norsk i vgo, vi har avsluttet et forsøk med ny eksamensordning i fremmedspråk, og vi har avsluttet utviklingsprosjektet for nytt administrasjonssystem. Internett blir tilgjengelig på eksamen i sju fag våren 2018. I tillegg til dette kontinuerlige arbeidet, har vi i svar på oppdragsbrev 03-17 om fagfornyelsen pekt på behovet for en større gjennomgang av eksamensordningen for bl.a. å ser nærmere på eksamens funksjon i sluttvurderingssystemet, om eksamensordninger er tilstrekkelig relevante i lys av læreplaner og samfunnsutvikling, og hvordan eksamensordningen skal forholde seg til den digitale utviklingen. Det er viktig å finne en god balanse mellom å være fremtidsrettet og å utvikle en sikker, forutsigbar og reliabel eksamensordning.

Arbeidet med kvalitetssikring av eksamen blir en prioritert oppgave også i 2018. Dagens eksamener skal prøve elevens kompetanse på bakgrunn av læreplanen på en mest mulig reliabel måte, og med best mulig likhet og sikkerhet.

Samtidig er prosjektet med fagfornyelsen i gang, og det reiser spørsmålet om hvordan eksamen kan fornyes for å fange opp og støtte prioriteringene i det nye læreplanverket. I arbeidet med fagfornyelsen er vi opptatt av å se vurderingsspørsmål og formulering av kompetansemål i sammenheng når læreplanene skal utvikles.

Ambisjonen for det nye direktoratet er å være mer slagkraftig når det gjelder digitalisering. Det kan innebære å se flere muligheter til å utvikle eksamensformer som prøver bred kompetanse på en relevant måte. For å videreutvikle eksamen på en kunnskapsbasert og forutsigbar måte, har vi behov for å jobbe langsiktig og brukerorientert med problemstillingene.

Vennlig hilsen

Per Kristian Larsen-Evjen
avdelingsdirektør

Mari Wiken Frengstad
seniorrådgiver

Dokumentet er elektronisk godkjent